

ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ ΒΑΚΑΛΟΠΟΥΛΟΣ, Ο ΙΣΤΟΡΙΚΟΣ ΤΗΣ ΘΑΣΟΥ

Κωνσταντίνος Χιόνης

Η νεότερη ιστορία της Θάσου, όπως διαμορφώθηκε μετά την άλωση του 1453, παρέμεινε άγνωστη μέχρι το 1953 που δημοσιεύθηκε η γαλλική έκδοση του καθηγητή κ. Απόστολου Βακαλόπουλου. Οι προγενέστερες εργασίες, που είχαν γραφεί από μη ειδικούς επιστήμονες, ερασιτέχνες, παρουσίαζαν σοβαρά μειονεκτήματα και ως προς την επεξεργασία της ιστορικής ύλης, και ως προς την αξιολόγηση των γεγονότων, και ως προς τη βιβλιογραφική ενημερότητα. Οι παλιοί συγγραφείς, παρασυρμένοι από την αγάπη τους για το νησί, ανέλαβαν το έργο της συγγραφής της τοπικής ιστορίας χωρίς να έχουν ούτε τις ανάλογες γνώσεις, ούτε τ' απαιτούμενα προσόντα για την ανάληψη ενός τέτοιου σοβαρού εγχειρήματος. Δεν έλαβαν υπόψη τους ούτε τα περιηγητικά κείμενα, ούτε το άφθονο αρχαιολογικό υλικό που διασώζονταν ως το β' παγκόσμιο πόλεμο σε χέρια ιδιωτών ή σε κοινοτικά καταστήματα. Από το υλικό αυτό ένα μεγάλο μέρος καταστράφηκε κατά τη διάρκεια της βουλγαρικής κατοχής.

Οι παλιές εκδόσεις πρέπει να χρησιμοποιούνται σήμερα με μεγάλη επιφύλαξη, αφού μόνο από ειδικό γνώστη της τοπικής ιστορίας μπορεί να γίνει ο έλεγχος της αξιοπιστίας τους. Η προχειρότητα που παρατηρείται στη σύνθεση των εργασιών αυτών, η έλλειψη του ερευνητικού πνεύματος, καθώς και η επανάληψη των ανακριβειών και των λανθασμένων προγενέστερων αντιλήψεων καθιστούν τα έργα αυτά ξεπερασμένα και δύσχρηστα. Ιδιαίτερα η νεότερη περίοδος της ιστορίας στηρίζεται είτε στις παιδικές αναμνήσεις αυτών που γράφουν μετέπειτα, είτε στις προφορικές αφηγήσεις τρίτων. Οι προφορικές όμως μαρτυρίες δεν επιβεβαιώνονται ούτε από άλλες πληροφορίες ούτε από γραπτά κείμενα. Αντίθετα ανατρέπονται από έγγραφα που έχουν διασωθεί και δημοσιεύθηκαν μετά από την Κατοχή. Η ιστορική αλήθεια αναδύεται σήμερα μέσα από τις ίδιες τις πηγές που δε μελετήθηκαν παλιότερα.

Η πρώτη τοπική ιστορία για τη Θάσο γράφτηκε από τον αρχαιομαθή ιατρό Σταύρο Μερτζίδη. Η ιστορία όμως αυτή, που κυκλοφόρησε το 1911, ενώ διαπραγματεύεται διεξοδικά την αρχαία ιστορική περίοδο της Θάσου, ελά-

χιστα αναφέρεται στη βυζαντινή και στη νεότερη. Το έργο έπρεπε να φέρει ειδικό και όχι γενικό τίτλο, αφού από το σύνολο των 281 σελίδων που απαρτίζεται οι 263 αφιερώνονται στην αρχαία ιστορία και μόνο οι 18 στη βυζαντινή και στη νεότερη¹. Η άνιση αυτή κατανομή της ύλης ίσως να οφείλεται στην αρχαιομάθεια του συγγραφέα, η οποία προφανώς θα τον παρέσυρε στη διεξοδική και λεπτομερειακή αυτή ανάπτυξη της αρχαίας περιόδου που είχε μελετήσει. Θα συνέβαλε όμως σ' αυτό και η άγνοια των δύο νεότερων ιστορικών περιόδων, πράγμα που καταφαίνεται από το γεγονός ότι δε χρησιμοποιεί ούτε καν τα βασικά περιηγητικά κείμενα ανάμεσα στα οποία συγκαταλέγεται και το έργο του Γάλλου αρχαιολόγου G. Perrot², ο οποίος είχε επισκεφθεί τη Θάσο το φθινόπωρο του 1856.

Μια δεύτερη ιστορία για τη Θάσο, που γράφτηκε από το Γεώργιο Παπαευστρατίου, κυκλοφόρησε στην Αλεξάνδρεια το 1922³. Η νέα όμως έκδοση υστερεί από την πρώτη, και από τη νεότερη ιστορία δε διαπραγματεύεται παρά μόνο τα γεγονότα που άκουσε ή έζησε ο ίδιος ο συγγραφέας. Υπάρχουν πολλές ανακρίβειες και στη χρονολόγηση των γεγονότων και στα ονόματα των πρωταγωνιστών που αναγράφονται. Γενικά χρειάζεται αυστηρός έλεγχος για να εξακριβώνεται η αλήθεια αυτών που αναφέρονται⁴.

Μια τρίτη ιστορία, που κυκλοφόρησε το 1928, γράφτηκε από το Θεσσαλονικίό δικηγόρο Πέτρο Αξιωτίδη⁵, ο οποίος ήταν συναισθηματικά δεμένος με τη Θάσο. Το έργο του όμως, που είναι ένας ύμνος για τη Θάσο, δεν μπόρεσε να ξεφύγει από τα λάθη και τις παραλείψεις των προκατόχων του. Η άμετρη αγάπη του συγγραφέα για τη Θάσο μετέβαλε το ιστορικό αυτό έργο σε δημοσιογραφικό διήγημα.

Οι εκδόσεις για την ιστορία της Θάσου δεν έλειψαν και μετά τον πόλεμο. Μόνο που οι εκδόσεις αυτές, ύστερα από την τουριστική ανάπτυξη της Θάσου, πήραν άλλο χαρακτήρα. Στοχεύουν στην ξενάγηση ή στη σύντομη ιστορική ενημέρωση εκείνων που επισκέπτονται τη Θάσο. Τέτοιες εργασίες δημοσιεύθηκαν από το Δημήτριο Λαζαρίδη⁶, Ουρανία Τζιάτα⁷, Χαράλαμπου Σωτη-

1. Βλ. Σ. Μερτζίδη, *Θασιακά ήτοι ιστορία της νήσου Θάσου από των αρχαιοτάτων μέχρι των νεωτέρων χρόνων*, Καβάλα 1911. Η βυζαντινή ιστορία περιλαμβάνει τις σελίδες 263-270 και η νεότερη τις σελίδες 271-281.

2. G. Perrot, *Mémoire sur l'île de Thasos*, Paris 1864.

3. Γ. Παπαευστρατίου, *Ιστορία της νήσου Θάσου από των αρχαιοτάτων χρόνων μέχρι των καθ' ημάς*, Αλεξάνδρεια 1922.

4. Βλ. Κωνσταντίνου Χιόνη, Γεώργιος Παπαευστρατίου, *πρ. «Θασιακά»*, τ. 4 (1987), σ. 207-8 στη στήλη *Διάφορα*.

5. Π. Αξιωτίδη, *Θάσος*, Θεσσαλονίκη-Αθήνα 1928.

6. Δ. Ι. Λαζαρίδη, *Η Θάσος*, Θεσσαλονίκη 1958.

7. Ουρανίας Αναστ. Τζιάτα, *Θάσος*, Θεσσαλονίκη 1962.

ρέλη⁸, Γαλλική Αρχαιολογική Σχολή⁹ και Σωτήρη Γερακούδη¹⁰.

Με τη νεότερη ιστορία της Θάσου δεν είχε ασχοληθεί κανένας ειδικός επιστήμονας. Το μοναδικό ειδικό έργο, που αναφερόταν γενικά και αόριστα στους πειρατές και στη Θάσο, ήταν του Παντελή Κοντογιάννη¹¹. Η έλλειψη μιας ολοκληρωμένης και τεκμηριωμένης ιστορίας για τη νεότερη τουρκοκρατούμενη περίοδο ήταν αισθητή. Χρειαζόταν μόνο ο κατάλληλος άνθρωπος για ν' αναλάβει το βαρύ αυτό φορτίο. Και ο άνθρωπος αυτός βρέθηκε, ήταν ο Απόστολος Βακαλόπουλος.

Για πρώτη φορά ασχολήθηκε με τη Θάσο αμέσως μετά τον πόλεμο, όταν ο άλλοτε έφορος αρχαιοτήτων Καβάλας και τότε υφηγητής στο πανεπιστήμιο Θεσ/νίκης έθεσε στη διάθεσή του 13 έγγραφα, που προέρχονταν από τη μεγάλη πατριαρχική οικογένεια του Θεολόγου Μεταξά Δημητρίου και των διακλαδώσεών της. Η πρώτη του αυτή εργασία για τη Θάσο δημοσιεύτηκε το 1946 με τίτλο: «Ανέκδοτα δικαιοπρακτικά έγγραφα των χρόνων της τουρκοκρατίας»¹². Η ίδια εργασία αναδημοσιεύθηκε στον 4ο τόμο του περιοδικού «Θασιακά»¹³.

Η γνωριμία του αυτή με τη Θάσο τον οδήγησε ν' ασχοληθεί συστηματικότερα με την ιστορία της. Την επισκέπτεται για δύο συνεχή καλοκαίρια και την οργώνει προκειμένου να σχηματίσει μια πλήρη εικόνα του χώρου με τον οποίο θ' ασχοληθεί. Οι επισκέψεις του πραγματοποιούνται σ' εποχή δύσκολη, όταν μαινόταν ο εμφύλιος πόλεμος. Παρά ταύτα πετυχαίνει να συγκεντρώσει αρχειακό υλικό, να συζητήσει με γόνους παλιών οικογενειών, να διασταυρώσει γραπτές και προφορικές μαρτυρίες, να διασώσει παραδόσεις. Καρπός της δουλειάς του αυτής είναι η γαλλική έκδοση της νεότερης ιστορίας της Θάσου (1453-1912), που θα κυκλοφορήσει η Γαλλική Αρχαιολογική Σχολή το 1953¹⁴. Χωρίς αμφιβολία η έκδοση αυτή είναι ένα άριστο δείγμα συγγραφής τοπικής ιστορίας, που πρέπει ν' αποτελέσει παράδειγμα για τους νεότερους. Στο είδος του το έργο αυτό νομίζω ότι είναι ένα από τα καλύτερα του Απόστολου Βακα-

8. Χ. Σωτηρέλη, *Ιστορία της Θάσου και τουριστικός οδηγός της νήσου*, ά.έ., έκδ.

Ι. Σωτηρίου.

9. Οδηγός της Θάσου, έκδ. Γαλλικής Αρχαιολογικής Σχολής.

10. Σωτήρη Γερακούδη, *Η ιστορία της Θάσου*, Θεσσαλονίκη 1986.

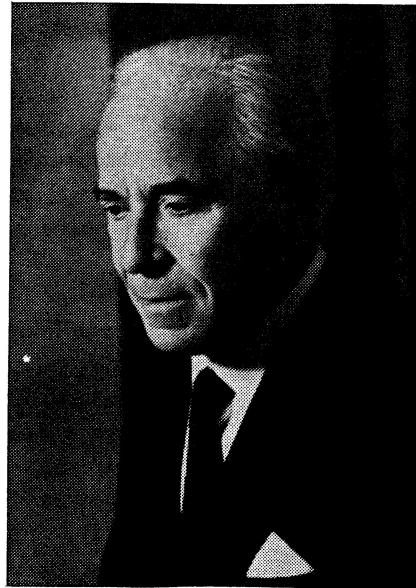
11. Παντελή Κοντογιάννη, *Οι πειραταί και η Θάσος*, Αθήνα 1915.

12. Αποστόλου Ε. Βακαλοπούλου, *Ανέκδοτα δικαιοπρακτικά έγγραφα των χρόνων της τουρκοκρατίας*, Αρχείο Ιδιωτικού Δικαίου, τ. ΙΙ' (1946), σ. 187-213.

13. Αποστόλου Ε. Βακαλοπούλου, *Ανέκδοτα δικαιοπρακτικά έγγραφα των χρόνων της τουρκοκρατίας*, περ. «Θασιακά», τ. 4 (1987), σ. 153-179.

14. Α. Ε. Βακαλόπουλος, *Thasos, Son histoire, son administration de 1453 à 1912*, Paris 1953.

λόπουλου. Η δημοσίευση των εγγράφων στο παράρτημα της γαλλικής έκδοσης πρέπει να θεωρηθεί αξιόλογη προσφορά για τη Θάσο. Η προσφορά αυτή γίνεται πιο αισθητή σήμερα που δεν υπάρχουν τα μεταφρασμένα τουρκικά φιρμάνια του Κάστρου. Η ανθρώπινη αμέλεια προκάλεσε την καταστροφή τους. Η γαλλική έκδοση επανεκδόθηκε το 1984 στα ελληνικά από την Εταιρεία Μακεδονικών Σπουδών χωρίς το παράρτημα των εγγράφων¹⁵. Η επανέκδοση αυτή συμπληρώθηκε με τη νεότερη βιβλιογραφία.

Ο ομότιμος καθηγητής
του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσ/νίκης
Απόστολος Βακαλόπουλος

Οι σχέσεις του Απόστολου Βακαλόπουλου με τη Θάσο δε σταμάτησαν με τη γαλλική έκδοση της ιστορίας του, αλλά συνεχίστηκαν και στα επόμενα χρόνια. Το 1963 δημοσιεύει στο περιοδικό «Μακεδονικά» τη βιογραφία του αρχιμανδρίτη Καλλίνικου Σταματιάδη¹⁶, από το Καζαβήτι της Θάσου. Η ίδια

15. Αποστ. Ε. Βακαλοπούλου, *Ιστορία της Θάσου (1453-1912)*, έκδ. ΕΜΣ, Θεσσαλονίκη 1984.

16. Αποστόλου Ε. Βακαλοπούλου, *Αρχιμ. Καλλίνικος Σταματιάδης ο Θάσιος*, περ. «Μακεδονικά», τ. 5 (1961-63), σ. 184-193.

μελέτη αναδημοσιεύθηκε και στο 2ο τόμο του περιοδικού «Θασιακά»¹⁷.

Το 1977 συμμετέχει στο Α' τοπικό συμπόσιο της Καβάλας και το θέμα της ανακοίνωσής του έχει ως τίτλο: «Ο περιηγητής βαρόνος E. de Mandat-Grancey για τη Θάσο κατά τα τέλη του 19ου αιώνα»¹⁸. Πρόκειται για έναν περιηγητή που μας δίνει ενδιαφέρουσες πληροφορίες, όταν επισκέφθηκε τη Θάσο στα τέλη του περασμένου αιώνα.

Η τελευταία ενδιαφέρουσα εργασία του Απόστολου Βακαλόπουλου για τη Θάσο είναι αυτή που δημοσιεύεται στον παρόντα τόμο των «Θασιακών» και έχει ως τίτλο: «Γεγονότα στη Θάσο κατά τα τελευταία χρόνια της συγκυριαρχίας της οθωμανικής αυτοκρατορίας και της Αιγύπτου σ' αυτήν (τέλη 19ου - αρχές 20ου)». Η όλη εργασία του στηρίζεται στο αρχείο του Π. Ι. Δρόσου, το οποίο παρουσιάζει ενδιαφέρον, γιατί διαφωτίζει την τελευταία περίοδο της συγκυριαρχίας των δύο μουσουλμανικών κρατών, ιδιαίτερα την εποχή που επακολούθησε μετά την ανακατάληψη του νησιού από τους Τούρκους, καθώς και τα προβλήματα που προέκυψαν μετά την απελευθέρωση της Θάσου από τους Έλληνες.

Σαν πρόεδρος της οργανωτικής επιτροπής του Α' Συμποσίου Θασιακών Μελετών ο Απόστολος Βακαλόπουλος πρόκειται να κάνει ανακοίνωση με το εξής θέμα: «Προβλήματα σχετικά με την εγκατάσταση Κωνσταντινουπολιτών προσφύγων στη Θάσο και Τούρκων εποίκων σ' αυτήν μετά την Άλωση (1453). Η παλιά παράδοση που υπήρχε και που διέσωσε στην ιστορία του ο Απόστολος Βακαλόπουλος επιβεβαιώνεται από νεότερα στοιχεία. Η παράδοση αυτή ανέφερε ότι ο συνοικισμός Πολίτες της κοινότητας Θεολόγου υπήρξε δημιούργημα προσφύγων της Κωνσταντινούπολης, που κατέφυγαν προ ή μετά την Άλωση για ν' αποφύγουν την αιχμαλωσία. Αδιάψευστοι μάρτυρες της εγκατάστασης των Κωνσταντινουπολιτών στη Θάσο αποτελούν τα πολλά βυζαντινά ονόματα που αναφέρονται σ' αγοραπωλησίες του 18ου αιώνα.

Το ιστορικό έργο του Απόστολου Βακαλόπουλου αναμφίβολα είναι ανεπανάληπτο. Συνέγραψε πάνω από 200 εργασίες, που καλύπτουν όλο τον ελληνικό χώρο. Τη γενικότερη όμως προσφορά του ανέλαβε να την παρουσιάσει στον παρόντα τόμο ο σχολικός σύμβουλος φιλολόγων κ. Παναγιώτης Ζιώγας. Εμείς περιοριστήκαμε να παρουσιάσουμε μόνο το συγγραφικό του έργο που αναφέρεται στη Θάσο. Άριστος γνώστης της τοπικής μας ιστορίας, ακούρα-

17. Απόστολου Ε. Βακαλοπούλου, Αρχιμ. Καλλίνικος Σταματιάδης ο Θάσιος, περ. «Θασιακά», τ. 2 (1985), σ. 7-16.

18. Α. Βακαλοπούλου, Ο περιηγητής βαρόνος E. de Mandat-Grancey για τη Θάσο κατά τα τέλη του 19ου αιώνα, πρακτικά Α' τοπικού συμποσίου στο «Η Καβάλα και η περιοχή της», έκδ. ΙΜΧΑ, αρ. 189 (1980), σ. 105-111.

στος ερευνητής, εμβριθής μελετητής, μας παρέδωσε συγγραφικό έργο που δεν πρόκειται να καταλύσει ο χρόνος. Η ιστορία της Θάσου του Απόστολου Βακαλόπουλου αποτελεί πράγματι ένα μνημειώδες έργο, που θ' αντέξει στο χρόνο. Οι νεότεροι ερευνητές ίσως συμπληρώσουν το έργο αυτό, αλλά δε θα μπορέσουν να το ανατρέψουν. Θα στέκει πάντα οδηγός για να τους δείχνει το σωστό τρόπο της έρευνας.

Ο Απόστολος Βακαλόπουλος προσέφερε πάρα πολλά στην ιστορική έρευνα της Θάσου. Εκτός από την ιστορία της Θάσου, άλλες πέντε του μελέτες αναφέρονται στη Θάσο. Δίκαια, λοιπόν, θα πρέπει να του αποδώσουμε τον τίτλο του ιστορικού της Θάσου.

Το Διοικητικό Συμβούλιο της Θασιακής Ένωσης Καβάλας εκτιμώντας τα όσα προσέφερε ο Απόστολος Βακαλόπουλος για τη Θάσο, αναγνωρίζοντας ένα έργο ζωής, που αποτελεί σήμερα πνευματικό απόκτημα όλων των Θασίων, σαν ελάχιστο δείγμα ευγνωμοσύνης αποφάσισε να εισηγηθεί την ανακήρυξη του Απόστολου Βακαλόπουλου σ' επίτιμο δημότη Θάσου. Παράλληλα ο 6ος τόμος των «Θασιακών» θα εκδοθεί ως τιμητικός τόμος για το έργο του και την όλη προσφορά του.